

ЛІНГВОДИДАКТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ЖУРНАЛІСТІВ НА ЗАСАДАХ ЛІНГВОКУЛЬТУРОЛОГІЇ

LANGUAGE BASES FOR THE FORMATION OF COMMUNICATIVE COMPETENCE OF THE FUTURE JOURNALISTS AT THE AMBASSADES OF THE LINGVOCULTUROLOGY

Досліджено теоретичні питання формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів. Встановлено, що лінгводидактичними основами формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів є закономірності навчання української мови (постійна увага до матерії мови та її звукової системи, розуміння семантики мовних одиниць, здатність студентів опановувати норми літературної мови, оцінювати виражальні можливості мови, розвиток мовного чуття та дару слова); загальнодидактичні (науковості, систематичності, наступності, перспективності, міцності знань, зв'язку теорії із практикою, наочності, активності, свідомості, доступності) та специфічні принципи навчання (пізнавально-практичної спрямованості навчання української мови; функційно-комунікативної спрямованості навчання мови; вивчення мови у структурній цілісності з обов'язковим пізнанням її рівнів; вивчення мови в міжрівневих, внутрішньорівневих та міжпредметних взаємозв'язках; використання мовленнєвої практики для засвоєння теорії мови і, навпаки, – теорії мови для розвитку мовлення; лінгвокультурологічний), які сприяють ефективному вибору методів і прийомів навчання.

Зазначено, що до лінгводидактичних основ формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів відносять загальнодидактичні та специфічні принципи, що визначають зміст, організаційні форми та методи освітнього процесу відповідно до його мети та закономірностей навчання мовознавчих дисциплін.

Закцентовано увагу на тому, що важливою закономірністю формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів є розуміння семантики мовних одиниць (фонема, морфема, слово, словосполучення, речення, текст).

Вказано на необхідність і здатність майбутніх журналістів опановувати норми літературної мови. Загальновідомо, що мова функціонує в людському суспільстві як упорядкована система знаків та виражається в мовленні, яке підлягає традиційній системі правил (сполучуваність мовних одиниць у мовленнєвому потоці, їх послідовність, взаємозалежність). Процеси сприймання та створення мовленнєвих висловлю-

вань потребують оцінювання виражальних можливостей мови та вмінь користуватися ними в мовленні.

Ключові слова: комунікативна компетентність журналіста, лінгвокультурологія, форми та методи освітнього процесу, креативність, закономірності навчання української мови.

Theoretical issues of formation of communicative competence of future journalists are investigated. It is established that the linguodidactic bases of formation of communicative competence of future journalists are regularities of teaching the Ukrainian language. functional and communicative orientation of language learning; study of language in structural integrity with obligatory knowledge of its levels; language learning in inter-level, intra-level and interdisciplinary relationships; use of speech practice to master the theory of language and, conversely, – the theory of language for the development of speech; linguistic and cultural), which contribute to the effective choice of teaching methods and techniques.

It is noted that the linguodidactic bases of formation of communicative competence of future journalists include general didactic and specific principles that determine the content, organizational forms and methods of the educational process in accordance with its purpose and patterns of teaching linguistic disciplines.

Emphasis is placed on the fact that an important regularity in the formation of communicative competence of future journalists is the understanding of the semantics of language units (phoneme, morpheme, word, phrase, sentence, text).

The necessity and ability of future journalists to master the norms of literary language are pointed out. It is well known that language functions in human society as an ordered system of signs and is expressed in speech, which is subject to the traditional system of rules (compatibility of language units in the speech flow, their sequence, interdependence). The processes of perception and creation of speech expressions require an assessment of the expressive capabilities of language and the ability to use them in speech.

Key words: communicative competence of journalist, linguoculturology, forms and methods of educational process, creativity, regularities of Ukrainian language teaching.

УДК 81-13

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085/2020/27.18>

Стежко С.О.,

канд. філол. наук,
завідувач кафедри української мови
Державного університету
телекомунікацій

Марченко Г.В.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри української мови
Державного університету
телекомунікацій

Кондратенко Н.Ю.,

канд. філол. наук,
доцент кафедри української мови
Державного університету
телекомунікацій

Ефективне формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів на засадах лінгвокультурології забезпечується розробленням методологічних основ: закономірностей, принципів, сучасних підходів, форм організації освітнього процесу, що ґрунтується на здобутках філософії освіти (В. Андрущенко, В. Кремень, В. Огнев'юк, С. Подмазін, М. Романенко та

інші); психології (І. Бех, Л. Виготський, І. Зимня, О. Леонтєв, І. Синиця, С. Рубінштейн та інші); дидактики (Є. Барбіна, Н. Бібік, О. Малихін, О. Пометун, О. Савченко, С. Сисоєва; Л. Хоружа, А. Хуторської, М. Фіцула й інші) і лінгводидактики (З. Бакум, А. Богуш, Н. Голуб, О. Горошкіна, Р. Дружененко, В. Загороднова, О. Караман, С. Караман, К. Климова, О. Копусь, О. Кучерук, О. Любашенко,

А. Нікітіна, С. Омельчук, Г. Онкович, Н. Остапенко, Л. Паламар, М. Пентиліук, Т. Симоненко, І. Хом'як, С. Яворська й інші).

Закономірностями навчання мови дослідники вважають взаємозв'язок між лінгвістичною теорією і мовленнєвою практикою, залежність результатів навчання і засвоєння мови від дидактичного потенціалу мовленнєвого середовища [1]. У статті спираємося на положення дослідників проблеми, що загальна закономірність навчання будь-якої дисципліни, мовознавчої зокрема, полягає в залежності відбору змісту, отже, і форм, методів, засобів, від його мети, завдань, поставлених перед суб'єктами навчання, рівня їхньої підготовки, складності навчального матеріалу [2]. До закономірностей навчання української мови лінгводидакти відносять: постійну увагу до матерії мови та її звукової системи; розуміння семантики мовних одиниць; здатність студентів опанувати норми літературної мови; оцінювати виражальні можливості мови; розвиток мовного чуття та дару слова [3, с. 17].

Постійна увага до матерії мови та її звукової системи сприяє продуктивному формуванню комунікативної компетентності майбутніх журналістів. У процесі поглиблення знань із фонетики, удосконалення орфоепічних навичок необхідно враховувати особливості фонетичної системи, самотність української орфоєпії, засоби милозвучності й евфонії української мови, урахування ритмічної структури слова, словосполучення, речення, тексту загалом, інтонації та різних видів наголосу: словесного, фразового, логічного, оскільки енергетика слова журналіста, його вимова має особливий вплив на слухачів.

Важливою закономірністю формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів є розуміння семантики мовних одиниць (фонема, морфема, слово, словосполучення, речення, текст). Студенти мають опанувати лексичні й граматичні засоби мови, розуміти слово, співвідносити його з явищами дійсності, уміти визначати його функції, сприймати та вживати у відповідному контексті, усвідомити мову як знакову систему. Нам імponує теорія філософа О. Лосєва про роль слова в житті особистості, оскільки через слово відбувається комунікація, слово називає, означає, несе ідею, активізує інтелектуальну діяльність і емоційну сферу, є потужним організатором думки, спілкування [4, с. 15]. Для професійного контексту журналіста слово має неабияку роль, оскільки від правильного його добору залежить точність висловлення, аргументованість, доказовість тексту, міра його впливу на свідомість слухачів або читачів. Як слушно зазначає С. Караман, мова існує у свідомості членів суспільства, реалізується у процесах мовлення і «консервується» у результаті цього мовлення (у сказаному, написаному) [5, с. 16].

Доцільно враховувати і здатність майбутніх журналістів опанувати норми літературної мови. Загальновідомо, що мова функціонує в людському суспільстві як упорядкована система знаків та виражається в мовленні, яке підлягає традиційній системі правил (сполучуваність мовних одиниць у мовленнєвому потоці, їх послідовність, взаємозалежність). Процеси сприймання та створення мовленнєвих висловлювань потребують оцінювання виражальних можливостей мови та вмінь користуватися ними в мовленні. Для цього майбутні журналісти повинні досягнути тонкощі смислових і стилістичних відтінків мовних одиниць, навчитися оцінювати їхню виразність, розрізняти семантико-стилістичні особливості багатозначних слів, лексичних і граматичних синонімів, синтаксичних структур, стилістичні колорити текстів різних типів і стилів мовлення. Отже, означена закономірність виявляється не тільки в розумінні суті виразності мови, а й у засвоєнні способів вираження емоційності й експресивності в мовленні під час спілкування, інтерв'ювання.

Цілеспрямований розвиток мовного чуття та дару слова – наступна закономірність формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів, урахування якої зумовлює моделювання змісту практичних занять дисциплін мовознавчого циклу з домінуванням таких продуктивних видів роботи, як створення та сприймання мовленнєвих висловлень, що репрезентують самотність кожного з функціональних стилів української мови. Це спонукає викладача організувати систематичну роботу студентів із взірцевими текстами, що ілюструють норми сучасної української літературної мови, сприяють розвитку мовного чуття та дару слова як показників інтелектуального розвитку особистості майбутнього журналіста.

Успішному формуванню комунікативної компетентності майбутніх журналістів сприяє врахування й такої закономірності, як залежність комунікативних умінь і навичок студентів від рівня знань граматики й лексичного складу мови. Вивчення наукових джерел, спостереження за освітнім процесом у виші переконують, що лише за умови ґрунтовного опанування основ граматики та лексичних ресурсів мови майбутній журналіст успішно опанує професійне мовлення.

Дослідницький контекст нашої статті зумовлює необхідність доповнення й обґрунтування закономірностей навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі, що корелюються з освітньою парадигмою, отже, продуктивними вважаємо запропоновані авторами «Практикуму з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі» такі закономірності навчання: рівень мотивації, внутрішні прагнення студента, що уможлиблює вироблення індивідуальної траєкторії навчання; збереження

наступності освіти в системі «школа – виш»; моделювання ситуацій майбутньої професійної діяльності студентів [6]. Означені закономірності доцільно враховувати й у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів, оскільки вони адаптовані до вимог сучасного закладу вищої освіти й відповідають потребам сьогодення.

Сукупність виокремлених закономірностей спрямовує викладача на формування мовленнєвої креативності студентів, оскільки креативність – це визначальна риса журналіста, необхідна для розв'язання професійних завдань, створення нового, оригінального інтелектуально-інформаційного продукту, генерування цікавих ідей.

Розглянуті закономірності навчання української мови – постійна увага до матерії мови та її звукової системи, розуміння семантики мовних одиниць, здатність студентів опановувати норми літературної мови, здатність оцінювати виражальні можливості мови, розвиток мовного чуття та дару слова, урахування мотивів, внутрішніх прагнень студента, що дає змогу виробити ефективну індивідуальну траєкторію навчання, збереження наступності освіти в системі «школа – виш», моделювання майбутньої професійної діяльності студентів, залежність результатів навчання від ефективності взаємодії викладача і студента та від методично правильного планування самостійної роботи студентів – розглядаємо як методичні орієнтири для формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів.

До лінгводидактичних основ формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів відносимо загальнодидактичні та специфічні принципи, що визначають зміст, організаційні форми та методи освітнього процесу відповідно до його мети та закономірностей навчання мовознавчих дисциплін [7, с. 216].

Обґрунтування і класифікація принципів навчання здійснено у працях українських і закордонних психологів (Л. Виготський, П. Гальперін, В. Давидов, М. Жинкін та інші); педагогів (А. Алексюк, Ю. Бабанський, В. Галузинський, М. Євтух, І. Підласий та інші); лінгводидактів (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, Т. Донченко, С. Караман, О. Копусь, І. Кучеренко, О. Кучерук, Л. Мамчур, С. Омельчук, Н. Остапенко, М. Пентиліюк, К. Плиско, Т. Симоненко, І. Хом'як та інші).

У психології принципи виокремлено й обґрунтовано за критеріями, що стосуються передусім розвитку особистості:

- формування мотиваційної сфери особистості;
- урахування вікових та індивідуальних особливостей учасників взаємодії освітнього процесу;
- зорієнтованості на встановлення суб'єкт-суб'єктних взаємин;

- виявлення активності на рівні окремих психічних процесів особистості: пізнавальних, емоційно-вольових, самосвідомості тощо;

- рефлексивної регуляції (володіння прийомами управління діяльністю, самоконтролю, саморегуляції тощо) [8, с. 231].

Означені принципи доцільно враховувати у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів, оскільки кожен із них спрямований на розвиток мотиваційної сфери особистості; на максимальне врахування психологічних чинників, інтелектуальної спроможності майбутніх журналістів до подальшої професійної діяльності.

Загальнодидактичні принципи (науковості, доступності і послідовності, перспективності, систематичності, активності, свідомості, міцності знань, наочності, виховного і розвивального навчання, зв'язку навчання із життям) визначають продуктивні напрями в розробленні змісту й ефективних форм, методів, засобів і технологій формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів.

Логіка наукового пошуку зумовила розгляд класифікації принципів, запропонованих дидактами та лінгводидактами. Аналіз спеціальної літератури щодо визначення поняття «принципи навчання» показує надзвичайну різноманітність його тлумачень. Зокрема, принципи навчання педагогами й лінгводидактами тлумачаться як:

- нормативні вимоги до організації та здійснення дидактичного процесу; загальні вказівки, правила і норми, що впливають із закономірностей дидактичного процесу [9];

- провідні ідеї в опануванні системи знань, формуванні необхідних компетентностей у майбутніх фахівців [10];

- основні вихідні положення теорії навчання [11];

- загальні вимоги, які ставляться суспільством, освітнім середовищем загалом до дидактичної системи навчання [12];

- те, що лежить в основі певної сукупності фактів, теорій науки [13];

- провідні положення, на основі яких здійснюється процес навчання.

У результаті наукових пошуків класиками дидактики (Ю. Бабанський, Б. Єсіпов, Л. Занков, І. Лернер) було запропоновано досить розмаїту сукупність критеріїв, за якими й згруповано такі принципи навчання:

- за дидактичною метою та завданнями навчального процесу (виховання і розвитку; спрямованості навчання на реалізацію завдань освіти; міцності знань; свідомості навчання; систематичності і послідовності навчання; розвитку особистості) [14];

- за джерелом здобуття знань, або врахування змісту підручника (науковості змісту навчання; доступності і послідовності; зв'язку навчання із

життям; виховного і розвивального навчання; активності і свідомості) [15];

– за способами діяльності (доступності навчання; використання наочності; різноманітності форм навчання; активності навчання; поєднання різних методів, засобів і форм організації навчання) [16];

– за результативністю навчання (міцності знань; дієвості знань; виховного та розвивального навчання; формування знань, умінь, навичок, компетенцій) [17].

Принципи навчання у вищій школі стали предметом досліджень дидактів (В. Бондар, С. Мартиненко, С. Сисоєва, М. Фіцула та інші), лінгводидактів (З. Бакум, Н. Голуб, О. Горошкіна, І. Дроздова, Т. Донченко, О. Караман, С. Караман, О. Копусь, О. Кучерук, С. Омельчук, Т. Симоненко, М. Пентиліук, К. Плиско та інші), у працях яких зазначено, що принципи пов'язані із психологічними основами навчання та спрямовують на активізацію інтелектуальної роботи студентів, учать їх раціонально мислити, розвивати пам'ять та інші пізнавальні здібності.

З-поміж численної кількості наявних у науковій літературі принципів навчання виокремлено та проаналізовано ті, що корелюються з освітнім завданням сучасного вишу, а також із прикладним аспектом їх реалізації в мовній підготовці майбутніх фахівців відповідного профілю. Це, зокрема: принципи науковості, систематичності, наступності, перспективності, міцності знань, зв'язку теорії із практикою, наочності, активності, свідомості, доступності викладу. Ми вважаємо, що саме на цих загальнодидактичних принципах ґрунтуються зміст формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів, використання методів і прийомів, побудова системи вправ, підготовка і проведення занять з української мови (за професійним спрямуванням).

Виклад мовного матеріалу на рівні достовірності, вмотивованості, обґрунтованості з погляду сучасної педагогічної науки забезпечує принцип науковості, який дослідники проблеми тлумачать передусім як достовірність, точну відповідність викладеного матеріалу тому, що реально існує в житті та встановлено в науці, правильне розкриття сутності явищ та їхніх ознак, характеристика їх співвідношень і зв'язків з іншими явищами [18, с. 37–38].

Науково обґрунтоване розкриття суті лінгвістичних відомостей сприяє розвитку й удосконаленню у студентів практичних умінь і навичок, розширенню наукового світогляду, навичок пошукового характеру, ознайомленню з новими підходами до вивчення мовних явищ. Під впливом змін сучасної лінгвістичної парадигми студенти знайомляться з методично адаптованими відомостями з риторики, лінгвістики тексту, комунікативної лінгвістики, герменевтики, теорії комунікації тощо.

Як свідчить практика, мовлення студентів характеризується недостатнім використанням мовних засобів, оскільки вони часто не встановлюють причинно-наслідкових зв'язків між ними, не мають навичок користування термінами й загальними науковими поняттями, належного словникового запасу.

Удосконалення комунікативно-мовленнєвих умінь студентів здійснюється на засадах принципу систематичності, що передбачає «порядок розміщення матеріалу, який забезпечує розуміння мовних фактів та явищ у взаємозв'язках і цілісній системі» [19, с. 7]. У процесі засвоєння мовного матеріалу студенти не завжди намагаються пов'язати мовні поняття з іншими явищами. У цьому контексті завдання викладача полягає в тому, щоб сформувати систему знань з окремого розділу та всієї програми курсу, які легко будуть відновлюватися в цілісній системі. Донині не втрачає актуальності думка О. Текучова, що засвоєння знань іде більш успішно, з меншою витратою сил, а знання бувають більш міцними, якщо факти, явища, правила або визначення подаються послідовно, у суворій системі [20, с. 38], що й зумовлює неухильне дотримання означеного принципу в освітньому процесі вишу.

Принцип наступності реалізується на основі розширення й поглиблення комунікативних умінь і навичок за допомогою опори на відоме. Так, у процесі формування професійного мовлення в майбутніх журналістів викладач спирається на мовленнєві вміння й навички, які були сформовані в них у школі.

Установлення зв'язку нового матеріалу з наступним і підготовка студентів до сприйняття окремих тем курсу відбуваються за допомогою принципу перспективності. Принципи наступності й перспективності відповідають загальнодидактичним вимогам про необхідність опори наступного на попереднє та про обов'язкове врахування логіки предмета [21, с. 39–42]. Якщо викладач під час організації занять не передбачає зв'язку з наступним матеріалом, який буде вивчатися пізніше, то не буде створюватися база для міцного засвоєння наступних тем і розділів.

Закріплення одержаних знань та формування необхідних практичних умінь і навичок відбувається за допомогою принципу зв'язку теорії із практикою. Під час удосконалення мовленнєвих умінь і навичок у майбутніх журналістів цей принцип є найбільш актуальним. Принцип зв'язку теорії із практикою передбачає зв'язок викладання із життям, формування вміннь застосовувати мовленнєві вміння й навички у практичній, професійній та суспільній діяльності. Студенти розвивають вміння користуватися усним і писемним мовленням, виступати перед широким колом слухачів, оформляти документацію, вести бесіду в різних професійних ситуаціях. Усі ці вміння є важливими для майбутнього фахівця.

Стійкі навички правильного використання норм і правил у мовленні формуються на засадах принципів свідомості та міцності знань, що передбачають глибоке розуміння навчального матеріалу й осмислене засвоєння знань, умінь і навичок, усвідомлення завдань майбутньої праці, пробудження інтересу до неї, потреби у правильному її використанні, уміння творчо застосовувати здобуті знання в житті [22]. Для свідомого засвоєння мовних фактів застосовуються розумові операції аналізу, синтезу, конкретизації, порівняння, зіставлення, оскільки свідоме засвоєння забезпечується пізнавальною діяльністю студентів. Активність пізнавальної діяльності залежить від уміння викладача привернути увагу студентів до мовного матеріалу, роз'яснити його практичну цінність і життєву значущість, а також творче, нестандартне застосування різних методів і прийомів, використання вправ і завдань різної складності, проблемно-пошукових завдань.

Однією з умов свідомого засвоєння мовного матеріалу є дотримання принципу наочності, який сприяє конкретизації й узагальненню мовного матеріалу за допомогою посібників, таблиць, схем, малюнків, з використанням технічних засобів навчання. Наочність сприяє опануванню абстрактних понять, активізує увагу студентів. Сучасні електронні засоби навчання дають змогу розвивати логічне мислення, мовний слух, зв'язне мовлення студентів. Під час використання різних видів наочності, які виконують функцію допоміжного засобу для повторення, узагальнення й систематизації мовного матеріалу, роботи з довідковими матеріалами, майбутні журналісти мають змогу провести захисти презентацій із різних мовних тем, побачити себе на екрані, почути та проаналізувати власне навчальне інтерв'ю й інтерв'ю своїх однокурсників.

Урахування вікових особливостей суб'єктів навчання, рівня їхньої підготовки зумовлює реалізацію принципу доступності, за яким зміст мовного матеріалу має бути реально здійснюваним і викликати роздуми, міркування, сприяти мовленнєвому розвитку студентів. Крім того, у доборі дидактичного матеріалу викладач має передбачати, щоб проблемні завдання були посильними і сприяли активізації розумово-мовленнєвої діяльності з поступовим наростанням труднощів.

Загальнодидактичні принципи, які зорієнтовують викладача на вмотивований і систематичний виклад, передбачають зв'язок теорії із практикою та спрямовані на осмислене засвоєння мовного матеріалу, становлять основу для вдосконалення комунікативної компетентності майбутніх журналістів.

Специфічні ж принципи навчання української мови за професійним спрямуванням майбутніх журналістів зумовлені особливостями самого

предмета – мови, закономірностями її засвоєння й поглиблення, визначають правила вибору конкретних методів, прийомів, засобів і форм організації освітнього процесу у вищому навчальному закладі [23].

Вивчення спеціальної наукової літератури в ретроспективі дало змогу з'ясувати, що спроби визначити специфічні принципи на основі закономірностей навчання мови простежуються ще у працях Ф. Буслаєва, К. Ушинського, С. Чавдарова, Л. Федоренко. У визначенні специфічних принципів формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів ми спираємося на принципи, виокремлені О. Горошкіною, О. Караман, С. Караманом, О. Копусь, О. Кучерук, С. Омельчуком, М. Пентилюк, К. Плиско, оскільки названі нижче принципи відповідають меті, змісту формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів в умовах сучасного вишу, зокрема:

- принцип пізнавально-практичної спрямованості навчання української мови (за професійним спрямуванням);

- принцип функційно-комунікативної спрямованості навчання мови; принцип вивчення мови у структурній цілісності з обов'язковим пізнанням її рівнів;

- принцип вивчення мови в міжрівневих, внутрішньорівневих та міжпредметних взаємозв'язках;

- принцип використання мовленнєвої практики для засвоєння теорії мови і, навпаки, – теорії мови для розвитку мовлення; лінгвокультурологічний принцип;

- лінгвокультурологічний принцип [24].

Означені принципи регулюють цільовий, змістовий компоненти та процес навчання мови загалом, забезпечують урахування практичної мети курсу української мови (за професійним спрямуванням), структурування змісту відповідно до мети навчання та корегування процесу формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів.

Принцип пізнавально-практичної спрямованості навчання української мови (за професійним спрямуванням) передбачає розвиток у студентів уміння зв'язно викладати й адекватно сприймати мовленнєві висловлення, поглиблювати знання про роль мови в житті суспільства, форми існування, її національну самобутність і самодостатність; сприяє формуванню лінгвістичної ерудиції студентів – системи поглядів на мову як засіб комунікації, засіб пізнання, засіб обміну думками.

Принцип функційно-комунікативної спрямованості навчання мови у вищому навчальному закладі реалізується шляхом удосконалення вмінь студентів використовувати всі функції мови, особливо комунікативну, тому що комунікативне спрямування навчального процесу забезпечує активну мовленнєву діяльність студентів, стимулює в них

бажання висловлюватися, взаємодіяти зі співрозмовником (слухачем, читачем), а головне, сприяє усвідомленню, що мова – засіб спілкування й пізнання, який супроводжує людину протягом усього життя [25, с. 9].

Принцип вивчення мови у структурній цілісності з обов'язковим пізнанням її рівнів на заняттях із мовознавчих дисциплін полягає в дотриманні структурної цілісності мови як засобу спілкування й пізнання; усвідомленні особливостей кожного з рівнів мовної системи, закономірностей вияву взаємозв'язків між мовними одиницями та специфіки функціонування їх у текстах різної стильової та жанрової належності.

Принцип вивчення мовних явищ в єдності форми та змісту спрямовує викладача на розгляд граматичних категорій у структурно-граматичному, логіко-семантичному аспектах та встановлення семантики граматичних категорій, що входять до складу речення.

Принцип вивчення мови в міжрівневих, внутрішньорівневих та міжпредметних взаємозв'язках зумовлює встановлення зв'язків між фонетичним, лексичним, граматичним та іншими рівнями, а також зв'язків між одиницями цих рівнів чи між їх розділами. Для поглиблення знань про структуру, семантику й функціонування мови важливі зв'язки з іншими, насамперед соціально-гуманітарними, предметами, що вивчаються у вищому закладі освіти (історія української культури, основи загальної психології та педагогіки, історія України тощо). Цей принцип дає змогу усвідомити специфіку міжрівневих та внутрішньорівневих закономірностей мови, що є підґрунтям для розвитку мовленнєвих умінь і навичок майбутніх журналістів.

Принцип використання мовленнєвої практики для засвоєння теорії мови і, навпаки, – теорії мови для розвитку мовлення потребує від викладача такої організації навчального процесу, щоб вивчення мови сприяло усвідомленому розвитку мовленнєвих умінь і навичок студентів. Засвоєння теорії мови вимагає у процесі навчання використання мовленнєвої практики студентів. Аналіз одиниць мовлення дає змогу студентам усвідомити й сприйняти не тільки природу мовних категорій, а й взаємодію та функціонування їх у процесі спілкування. Крім того, мовленнєвій практиці необхідне теоретичне осмислення. Тому у процесі вивчення певних теоретичних розділів викладачеві необхідно розвивати мовлення студентів засобами мови в кількох напрямках: збагачення мовлення з погляду лексичної та граматичної будови, засвоєння норм української літературної мови, удосконалення умінь і навичок зв'язного мовлення [26, с. 118].

Лінгвокультурологічний принцип регулює зміст навчання мови в контексті національної культури, забезпечує «посилення, систематизацію й визначення ієрархії культурних смислів» (Н. Мішатіна),

внесених до програми навчальної дисципліни, реалізується через оптимально дібраний дидактичний матеріал, який уможливує формування здатності суб'єктів освітнього процесу використовувати під час комунікації знання про культуру народу, втілену в його національній мові; продуктивно взаємодіяти в умовах міжнаціонального спілкування [26, с. 8].

Теоретико-експериментальні узагальнення дослідників проблеми принципів навчання дають змогу виокремити найбільш ефективні специфічні принципи і розробити продуктивну методику формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів на засадах лінгвокультурології, яка передбачає методичне моделювання професійного спілкування майбутніх фахівців з урахуванням потреб і запитів медійної сфери, а також змісту, форм, методів і засобів навчання української мови за професійним спрямуванням.

Варто докладніше схарактеризувати форми організації навчання української мови за професійним спрямуванням через способи взаємодії педагога зі студентами під час розв'язання завдань освітнього процесу, які виявляються за допомогою різних шляхів керування діяльністю, спілкуванням, відносинами.

Сьогодні у вищому навчальному закладі функціонують значна кількість різноманітних форм організації освітнього процесу, передачі наукової інформації та її засвоєння, формування майбутнього фахівця. Зупинимось на характеристиці таких форм, як лекція, практичне, семінарське заняття та самостійна робота студентів.

Функцію повідомлення нових знань, систематизації й узагальнення накопичених, формування на їхній основі ідейних поглядів, переконань, світогляду, розвиток пізнавальних і професійних зацікавлень виконує лекція. Під час розгляду ефективних організаційних форм роботи у ВНЗ для студентів – майбутніх фахівців О. Копусь виділяє лекції різних видів: за змістом і формою передачі інформації – інформаційні (традиційного характеру), проблемні, підсумкові, консультаційні (оглядові); за типом подачі – монологи (без акценту на реакцію аудиторії), діалоги (постійна взаємодія зі слухачами), дискусії (розкриття суперечностей у процесі лекції) [28, с. 200]. Означені типи лекцій активно застосовуються в освітньому процесі сучасних університетів.

Зазначимо, що останнім часом лекція як форма навчання зазнає критики з огляду на те, що студенти залишаються пасивними слухачами, отримують знання в готовому вигляді. Нам імponує думка Т. Артишевської, яка слушно стверджує, що навіть така пасивна форма організації навчання, як лекція, буде продуктивною за умови дотримання чотирьох методологічних складників, до яких відносить: 1) вибір форми викладання; 2) техніку

подачі матеріалу; 3) обговорення і взаємозв'язок зі студентами під час опрацювання складного матеріалу й обговорення важливих етапів лекції; 4) дослідження теорій, положень, правил [29].

Аналіз спеціальної літератури дає змогу дійти висновків, що роль лекцій у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів значна, оскільки мовлення лектора є взірцем для наслідування. Лекція сприяє формуванню у студентів критичного мислення, розширенню світогляду, сприяє виробленню у студентів умінь самостійно здобувати знання, уміння сприймати інформацію та розуміти її, виділяти головне й конспектувати почуте. Означені вміння є надзвичайно важливими для подальшої професійної діяльності журналістів. У цьому контексті особливу роль відіграє організація ефективної роботи студентів. На це спрямований сам зміст лекції, чіткість її структури, застосування прийомів підтримання уваги студентів.

До практичних форм організації освітнього процесу у вищих закладах освіти відносять практичні заняття. Аудиторні практичні заняття з української мови за професійним спрямуванням відіграють важливу роль у процесі формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів. Кожне заняття необхідно спрямовувати на застосування отриманих знань для вирішення практичних завдань у процесі сумісної діяльності з викладачем. Головне завдання практичних занять – поглибити, розширити, деталізувати знання, сприяти виробленню комунікативних умінь. Ця форма навчання розвиває наукове мислення та мовлення студентів, дозволяє перевірити знання.

Методика проведення практичних занять спрямовує викладача на те, щоб усі студенти були зайняті напруженою творчою роботою, пошуками правильних, доречних і точних рішень. Тому під час практичних занять з української мови за професійним спрямуванням викладач має давати змогу кожному студенту самостійно здійснювати виконання завдань, знаходити шляхи їх вирішення та робити певні висновки.

Окремим видом навчальної діяльності студентів є самостійна робота, яку науково-педагогічний працівник планує разом зі студентом, проте виконує її студент за завданнями та під методичним керівництвом і контролем науково-педагогічного працівника без його прямої участі [30, с. 249]. Роль викладача зводиться до визначення конкретних завдань студентові, складання методичних рекомендацій, рекомендації посібників, списку необхідної літератури.

Нам імпонує наукова позиція О. Мозолюк, яка вважає самостійну роботу найбільш перспективною формою навчання в контексті компетентного підходу, оскільки в межах модуля студент сам визначає пріоритетні напрями розвитку, формує

зміст діяльності, організує її й самостійно оцінює результати цієї діяльності. На думку дослідниці, самостійна робота під час вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» допомагає не лише краще засвоїти основний зміст дисципліни, а й формувати позицію основного суб'єкта розвитку власного мовлення, комунікативної культури професійного спілкування [31, с. 50].

Виконання самостійної роботи дає змогу студентам опанувати комунікативно значущий матеріал, сформувати навички самостійної роботи в навчально-науковій професійно спрямованій діяльності, здатність, самостійно розв'язувати проблеми, знаходити оптимальні рішення. Самостійна робота сприяє поглибленню знань студентів, формуванню в них інтересу до пізнавальної діяльності, удосконаленню вмінь працювати з інформацією. У контексті нашого дослідження важливо активно залучати майбутніх журналістів під час виконання самостійних завдань до світової та української культури шляхом опрацювання текстів лінгвокультурологічного спрямування.

З-поміж різних видів позааудиторної самостійної роботи у процесі формування комунікативної компетентності виділяємо роботу з підручниками й навчальними посібниками, підготовку до практичних занять, що сприяють формуванню у студентів умінь аналізувати явища й процеси, правильно встановлювати зв'язки та взаємовідношення між ними, розглядати проблему різноаспектно, доходити до пізнання істотних ознак, до глибокого розкриття суті явищ і подій, до самостійного засвоєння найважливіших положень.

Отже, лінгводидактичними основами формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів є закономірності навчання української мови (постійна увага до матерії мови та її звукової системи, розуміння семантики мовних одиниць, здатність студентів опановувати норми літературної мови, оцінювати виражальні можливості мови, розвиток мовного чуття та дару слова); загальнодидактичні (науковості, систематичності, наступності, перспективності, міцності знань, зв'язку теорії із практикою, наочності, активності, свідомості, доступності) та специфічні принципи навчання (пізнавально-практичної спрямованості навчання української мови; функційно-комунікативної спрямованості навчання мови; вивчення мови у структурній цілісності з обов'язковим пізнанням її рівнів; вивчення мови в міжрівневих, внутрішньорівневих та міжпредметних взаємозв'язках; використання мовленнєвої практики для засвоєння теорії мови і, навпаки, – теорії мови для розвитку мовлення; лінгвокультурологічний), які сприяють ефективному вибору методів і прийомів навчання; відповідають меті, змісту формування комунікативної компетентності майбутніх журналістів на засадах лінгвокультурології в умовах сучасного вишу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Словник-довідник з української лінгводидактики / за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2014. 310 с.
2. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / кол. авт. ; за ред. М. Пентилюк та ін. Київ : Ленвіт, 2009. 400 с.
3. Практикум з методики навчання мовознавчих дисциплін у вищій школі : навчальний посібник / О. Горошкіна та ін. ; за ред. О. Горошкіної, С. О. Карамана. Київ : Акме Груп, 2015. 250 с.
4. Лосев А. Бытие. Имя. Космос. Москва : Мысль, 1993. 482 с.
5. Караман С. Методика навчання української мови в гімназії : навчальний посібник для студентів вищих закладів освіти. Київ : Ленвіт, 2000. 272 с.
6. Словник-довідник з української лінгводидактики / за ред. М. Пентилюк. Київ : Ленвіт, 2014. 310 с.
7. Психологические исследования творческой деятельности / под ред. А. Тихомирова. Москва, 1975. С. 87.
8. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. 376 с.
9. Формування мовної особистості на різних вікових етапах : монографія / А. Богуш та ін. Одеса : ПНЦ АПН України, 2008. 272 с.
10. Кузьмінський А. Педагогіка вищої школи. Київ : Знання, 2005. 485 с.
11. Лернер И. Дидактические основы методов обучения. Москва : Педагогика, 1981. 186 с.
12. Бондар В. Дидактика : навчальний посібник. Київ : Либідь, 2005. 264 с.
13. Занков Л. Дидактика и жизнь. Москва : Просвещение, 1968. 175 с.
14. Бабанский Ю. Оптимизация учебного процесса. Москва : Просвещение, 1982. 192 с.
15. Есипов Б. Основы дидактики. Москва : Просвещение, 1957. 352 с.
16. Копусь О. Теоретичні засади формування фахової лінгводидактичної компетентності майбутніх магістрів-філологів у вищому навчальному закладі : монографія. Одеса, 2012. 429 с.
17. Кульчицька О., Сисоєва С., Цехмістер Я. Педагогічні технології: наука – практиці : навчально-методичний щорічник / за ред. С. Сисоєвої. Київ : ВИПОЛ, 2002. Вип. 1. 326 с.
18. Текучев А. Методика русского языка в средней школе. 3-е изд., перераб. Москва : Просвещение, 1980. 414 с.
19. Пентилюк М. Актуальні проблеми сучасної лінгводидактики : збірник статей. Київ : Ленвіт, 2011. 256 с.
20. Плиско К. Принципи, методи і форми навчання української мови: теоретичний аспект : навчальний посібник. Харків : Основа, 1995. 240 с.
21. Мишатина Н. Лингвокультурологический подход к развитию речи учащихся 7–9-х классов : дис. ... канд. пед. наук. Москва, 2000.
22. Артишевская Т. Методологические особенности американского стиля преподавания журналистики. *Вестник Челябинского государственного университета*. 2004. № 1.
23. Нагрибельна І. Самостійна робота в системі підготовки майбутніх учителів початкових класів до навчання української мови : монографія. Херсон : ТОВ «ВКФ «СТАР» Лтд», 2016. 310 с.
24. Мозолюк О. Формування самостійної роботи студентів у контексті вивчення курсу «Українська мова за професійним спрямуванням» (для журналістів). *Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Філологічні науки*. 2014. Вип. 35. С. 48–50.